

21/12/2017

“Necessitem les humanitats ambientals perquè necessitem noves narratives per entendre el present i per imaginar futurs alternatius”

Marco Armiero, director de l'*Environmental Humanities Laboratory* del *KTH Royal Institute of Technology* a Estocolm, va participar en un *workshop* internacional celebrat al Centre d'Història de la Ciència (CEHIC) de la UAB, titulat “*At the intersection of disciplines: History of Science and Environmental History*”. Qüestions com la història ambiental, la relació entre natura i nació i entre natura i feixisme, la crisi dels residus a la Campània, les migracions o les emergents humanitats ambientals són alguns dels temes de què parla en aquesta entrevista

Marco Armiero és el director de l'*Environmental Humanities Laboratory* del *KTH Royal Institute of Technology* a Estocolm. Llicenciat en Humanitats per la *Università di Napoli*, va obtenir el doctorat en Història Econòmica a l'*Università degli Studi di Bari*. Ha realitzat estades post-doctorals i ha estat investigador visitant a la *University of Kansas*, la *Brown University*, la *Yale University*, la *University of California at Berkeley*, l'*Stanford University*, la UAB i el *Centro de Estudos Sociais – Universidade de Coimbra*.

Els seus principals temes de recerca han estat la història dels conflictes ambientals pels drets de propietat i l'accés als recursos comunals (bosc i mar), la politització de la natura i el paisatge en la construcció de la nació italiana i els efectes ambientals de les migracions en massa. És autor, coautor i editor de nombrosos articles, monogràfics, llibres i capítols de llibres, entre els quals podem destacar *Storia dell'ambiente. Una introduzione* (2004, coautora Stefania Barca), *A Rugged Nation. Mountains and the Making of Modern Italy, 1860-2000* (2011), *The Last Days of Naples. Towards a Political Ecology of Garbage in Campania, Italy* (sota contracte, coautor Giacomo d'Alisa), *Environmental History of Modern Migrations* (sota contracte, coeditor Richard Tucker), *Teresa e le altre. Storie di donne nella Campania dei rifiuti* (2014), *Views from the South. Environmental Stories from the Mediterranean World (19th-20th cent.)* (2006).

1.- El passat mes de juny va participar en un *workshop* internacional que es va celebrar al CEHIC de la UAB, titulat “*At the intersection of disciplines: History of Science and Environmental History*”. Què és i quines preguntes vol respondre la història ambiental?

El *workshop* que es va fer al CEHIC va ser extremadament inspirador i oportú. Vivim en temps de post-veritats, quan la ciència és qüestionada, especialment per tal d'evitar qualsevol mesura per afrontar el canvi climàtic. Des de fonamentalistes religiosos fins als “mercaders de dubtes” -utilitzant la preciosa expressió proposada per Oreskes i Conway-, hi ha una creixent cohort de gent preparada per a negar qualsevol veritat científica que pugui qüestionar les seves conviccions i, encara més, el seu moneder. Avui, els historiadors de la ciència, els historiadors ambientals, els acadèmics en STS (*Science and Technology Studies*) tenen un important paper per jugar. Segons alguns, hem de confiar en els descobriments dels científics, i potser treballar com a traductors dels complexos arguments científics a un llenguatge accessible al públic general. En efecte, com a acadèmics d'humanitats, sabem com escriure de manera entenedora. Tanmateix, no estic convençut d'aquest enfocament. Encara crec que com a acadèmics podem estudiar de manera crítica com es construeix la ciència i la veritat científica sense contribuir al rebuig de cap d'elles. Després de tot, sense aquest tipus de treball, no podríem parlar avui dia de “mercaders de dubtes”. Per a mi, el nostre *workshop* al CEHIC va anar precisament en aquesta direcció. Contra la negació del canvi climàtic i el règim de post-veritats necessitem més, i no menys, pensament crític. Dins d'aquesta recerca, i m'atreveixo a dir agenda política, la història ambiental té molta cosa a oferir. Els historiadors ambientals oferim la comprensió crítica necessària per tal d'historiar, o podem dir desnaturalitzar, el que anomenem “medi ambient”. Sovint, la disciplina ha estat definida com l'estudi de les relacions entre societats i el medi ambient al llarg del temps. És una definició commovedora, amb el mèrit de la claredat, potser simplicitat, però s'arrisca a reforçar la dicotomia entre natura i societat, cultura i medi ambient. En canvi, tinc la sensació que necessitem veure que els dos pols estan entrellaçats, inextricablement mesclats: el capitalisme entra dintre dels cossos d'humans i no humans, en la composició de l'atmosfera, en els estrats de la Terra.

Per aquesta raó, recentment he proposat definir la història ambiental com l'estudi de les formacions socioecològiques des d'una perspectiva històrica (Armiero 2017). M'adono que parlar de “formacions socioecològiques” sona extremadament acadèmic,

argot típic de les ciències socials, tanmateix no he pogut trobar una expressió millor per comunicar el missatge que l'objecte de la història ambiental és la formació híbrida de les societats humanes i el medi ambient. A més, la hibridació no és una qüestió d'argot acadèmic, sinó que és la veritable essència del nostre món, la matèria de què està fet.

2.- L'any 2004 va publicar, conjuntament amb Stefania Barca, el llibre *La storia dell'ambiente. Una introduzione*. Què canviaria o afegiria si en fes una revisió ara?

El llibre va ser planificat com una introducció a la disciplina per a estudiants universitaris italians. Voldria dir que el projecte va funcionar força bé, atès que el volum va ser adoptat com a llibre de text en força i diversos cursos universitaris, des de geografia a història, des de política ambiental a ecologia. En tretze anys la disciplina s'ha desenvolupat i expandit i seria difícil dissenyar un llibre com aquest avui dia. En un sentit, crec que el llibre encara pot funcionar avui, si considerem que bàsicament ens vam basar en el que podríem considerar els clàssics de la disciplina, volums i treballs acadèmics que tots els estudiants d'història ambiental haurien de conèixer. Si pogués fer algunes revisions, m'agradaria reconsiderar el seu enfocament, massa anglosaxó / del Nord Global, amb l'objectiu d'incloure, per exemple, més estudis d'Amèrica Llatina o l'Índia. Un altre aspecte complicat en un volum com aquest va ser, i encara és, les relacions amb camps relacionats. En una somniada revisió del volum, m'agradaria incloure una secció sobre història més enllà de l'ambiental, i així reflectir, precisament tal com vam fer al *workshop* del CEHIC, la fertilització creuada entre diverses disciplines. En particular, avui m'agradaria insistir en l'emergència d'arenas post-disciplinàries com ara l'ecologia política i les humanitats ambientals com una oportunitat per anar més enllà de les disciplines i de les seves intrínseques limitacions a l'hora d'entendre la crisi socioecològica actual. Finalment, m'agradaria incloure algunes apèndixs pràctics amb l'objectiu de guiar estudiants i professors en el disseny d'un projecte d'història ambiental o una intervenció en història ambiental pública.

3.- Uns anys més tard va publicar *A Rugged Nation. Mountains and the Making of Modern Italy, 1860-2000*, que començava explicant la incomprensió que generava en tothom el fet que parlés sobre les muntanyes italianes. En canvi, vostè sosté que van ser molt importants en la creació de la Itàlia moderna. Per què?

Sí, a la introducció descrivia la sorpresa amb què em trobava quan havia intentat explicar l'objecte del meu llibre. En l'imaginari global, Itàlia no és un país de muntanyes. És més fàcil parlar de menjar, la màfia o potser de ciutats històriques. Al llibre, tanmateix, he intentat demostrar que les muntanyes van ser rellevants en la construcció de la identitat nacional, mitjançant l'anàlisi dels processos d'apropiació de llocs i gent, el contrast entre allò local i allò nacional, la materialització d'un discurs nacionalista -fins i tot racista- en una celebració de muntanyencs, que, no obstant això, no els estalvia la repressió i la subjugació forçada als interessos superiors de la nació. Tanmateix, he intentat resistir la idea que el meu llibre sigui un llibre sobre muntanyes. Evidentment, és un llibre sobre els Alps i els Apenins, però també és un llibre sobre llocs, boscos, guardes forestals feixistes, corporacions hidroelèctriques, turistes i rebels. He intentat explicar que aquest llibre és, de fet, un

experiment en història ambiental. Les muntanyes són una finestra, una oportunitat per veure com la història d'un país, Itàlia en el meu cas, es veu a través de les lents de la història ambiental. A *A Rugged Nation* he volgut qüestionar la idea comú que la història ambiental és, o hauria de ser, sobre "el medi ambient"; tal com he dit abans, natura i cultura, història i paisatge estan combinats. En aquest sentit, el llibre és sobre les muntanyes tan com sobre la construcció d'un estat nacional, la Gran Guerra, el capitalisme, etc.

4.- Al llibre també tracta dos temes que resulten molt interessants al nostre país, la relació entre natura i nació i entre natura i feixisme. Què ens en podria dir?

De fet, natura i nació és un dels fils de *A Rugged Nation*, i potser de tota la meua carrera acadèmica. A la introducció a un monogràfic especial dedicat precisament a aquest tema, Wilko Graf von Hardenberg i jo hem intentat reflexionar sobre la qüestió de la dialèctica nació/natura en la història ambiental. En aquest fragment, vam escriure:

"El punt no és intentar comprimir la natura dintre de les fronteres nacionals, sinó explorar com la nació i la natura s'han combinat històricament, produint híbrids naturals/polítics. Podríem dir que al contrari d'un model de nina russa -amb un patró jeràrquic de peces més grans i més petites- nosaltres visualitzem un mosaic en què les rajoles del camí estan col·locades juntes i poden oferir diversos productes finals. La natura no està continguda en la nació ni la nació és un fet natural; les interaccions dialèctiques entre elles és el que proposem investigar" (Armiero & von Hardenberg 2014).

El règim feixista, amb el seu aparell totalitari i repressiu, va ser especialment actiu en la construcció d'una natura nacional i, per defecte, feixista. Seria massa llarg aprofundir aquí sobre la historiografia sobre l'Alemanya nazi i el debat sobre la seva presumpta component verda. La meua perspectiva és força diferent d'aquesta. No estic interessat a mesurar quant "verds" eren els feixistes italians, perquè no estic convençut que hi hagi un objecte metahistòric anomenat "ser verd". En canvi, estic interessat en les relacions entre el projecte polític feixista i la seva construcció de formacions socioecològiques específiques. Plantar arbres -i sabem que el règim feixista era un apassionat dels projectes de reforestació- no vol dir ser verd, però produeix unes socioecologies específiques en què els interessos hidroelèctrics, les espècies exòtiques, els guardes forestals i la població local, l'aigua i el sòl interactuen tant a un nivell material com a un nivell retòric. I res millor que un règim feixista pot demostrar en quina mesura els discursos són sempre performatius. Permet-me tan sols concloure aquest tema dient que necessitem més recerca sobre la història ambiental dels règims feixistes; recentment se n'ha produït alguna (Gorostiza, Saraiva), però encara hi ha molt treball per fer.

5.- Un dels conflictes que ha tingut més ressò mediàtic ha estat la (no) gestió dels residus a la regió italiana de la Campània. Quina ha estat la seva aproximació a l'hora de fer recerca en aquest tema?

L'any 2009 estava a Nàpols amb Donald Worster, un dels pares fundadors de la història ambiental i el meu mentor des de 1999, impartint un curs intensiu per a estudiants de doctorat. La conferència de Worster va ser difícil de seguir per part dels estudiants a causa d'una manifestació massiva i evidentment sorollosa que passava

pel carrer just fora de la universitat. La gent del carrer estava protestant contra el pla governamental per abordar l'anomenada crisi dels residus a la regió. Mentre jo estava intentant tancar la finestra i aïllar la sala, Worster, en canvi, va proposar obrir les finestres de bat a bat i escoltar el que estava succeint fora de la nostra classe. Tal com va dir, la història ambiental va néixer precisament amb l'objectiu de mirar el món més enllà dels nostres murs acadèmics i tractar de millorar-lo. Com sempre, em vaig prendre les paraules de Don molt seriosament i vaig preparar una sol·licitud de beca de la Unió Europea per tal d'investigar la crisi de dels residus a la regió napolitana. El títol del meu projecte va ser *Landscapes of Resistance. The struggles over waste and incinerators in Campania, Italy* (*Paisatges de resistència. Les lluites sobre els residus i les incineradores a la Campània, Itàlia*), i el meu objectiu era treure a la llum com aquestes lluites havien produït noves comunitats i nou coneixement. La meua era una aproximació des de l'ecologia política i volia explorar les categories de la injustícia ambiental, el racisme ambiental i la ciència del carrer en el context europeu (aquestes categories s'havien creat i provat sobretot als EUA i parcialment al Sud Global). Era perfectament conscient que, pel fet de ser un historiador, em mancaven moltes de les metodologies i teories necessàries per abordar aquests temes, així que vaig planejar el meu projecte com una mescla de recerca i formació, i vaig escollir com a institució amfitriona l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA) a la UAB, on Joan Martínez-Alier havia reunit un dels grups que treballaven en ecologia política més avançats i creatius. Vaig obtenir la beca, per una vegada, i esperava que esdevindria un híbrid entre historiador ambiental i ecòleg polític. Crec que el meu treball sobre la crisi dels residus a Nàpols ha estat força influent i ha canviat el discurs, si més no entre activistes i organitzacions de base, des d'una qüestió de corrupció i ineficiència a una altra de zones d'injustícia ambiental i sacrifici.

6.- Entre els seus temes de recerca hi ha la relació entre les migracions, un tema plenament actual, i el medi ambient.

En efecte, acabo d'editar un volum, juntament amb Richard Tucker, sobre la història ambiental de les migracions modernes (Routledge 2017). El volum ofereix una perspectiva àmplia sobre la història de les migracions a través dels segles XIX i XX i ofereix una oportunitat per reflexionar sobre les transformacions i els desenvolupaments ecològics globals que han succeït durant aquestes darreres centúries. Com molt bé has dit, estem enmig d'una crisi migratòria massiva. Per tot arreu les nacions riques estan tractant d'aïllar-se de les onades de gent desesperada que fugen de guerres, pobresa, persecucions i canvis ambientals pertorbadors. "Un mur ens salvarà"; aquest és el mantra simple repetit pels professionals de la por, els jardineros de les noves i perniciosos plantacions d'odi. Xenofòbia, racisme i nacionalisme estan guanyant terreny, alimentats per una narrativa tòxica que redirigeix els conflictes de classe cap "a fora". D'acord amb aquesta narrativa, si al Nord Global la classe treballadora s'empobreix, és per culpa dels immigrants i no per la desigual distribució de riquesa, l'atac contra els drets dels treballadors i el deteriorament neoliberal de l'estat del benestar. Quan arriben mals temps, tenir un "altre" a qui culpar ha estat sempre un recurs convenient per tal de preservar els privilegis d'uns pocs. En proposar una història ambiental de les migracions, hi ha quelcom més que un nou tema per a la nostra agenda de recerca. M'atreviria a dir que hi ha una ambició de tornar enrere cap a l'aspiració política que caracteritzava la història ambiental del principi, quan va ser criticada per la seva tensió cap a la

defensa de causes, per la seva ambició de canviar el món. De fet, crec que no hi ha res de dolent en la proposta d'una agenda de recerca que desitgi contribuir en un projecte col·lectiu emancipador i progressista. En aquest volum, indiquem tres tipus d'aproximacions a la història ambiental de les migracions: l'estil assertiu, que pretén revelar la contribució de les comunitats immigrants en la construcció de l'entorn al qual arriben; l'estil constructivista, que explora de quina manera els immigrants entenen i interpreten el nou entorn; i finalment, l'estil personificador, el qual, en posar el cos dels immigrants al centre, deixa clar que no hi ha separació entre natura i cultura, societat i medi ambient. M'agradaria afegir uns pocs punts que considero crucials en la meua aproximació a la història ambiental de les migracions.

Primer de tot, una història ambiental de les migracions ha d'eliminar qualsevol temptació de determinisme ambiental. El medi ambient no pot separar-se de la societat. Nombrosos casos històrics demostren clarament que la gent es mou per una xarxa complexa i interrelacionada de causes (penseu per exemple en els refugiats del Dust Bowl, que van escapar de la sequera i de la sorra tan com dels bancs i els deutes). Sovint, posar el focus en el "medi ambient" és una estratègia deliberada per tal d'evitar abordar els problemes socials: Angus Wright en dóna un molt bon exemple al nostre volum, quan explica que a Brasil és més fàcil pensar sobre canviar el clima local al nord-est que no pas la seva economia de plantacions. Evitar el determinisme ambiental també implica mirar les relacions entre immigrants i el medi ambient en un sentit més metabòlic/dialèctic. En el conte usual dels pioners, els nouvinguts es mouen cap a un nou medi ambient, generalment "verge" o "silvestre", i el domestiquen. En canvi, crec que és molt més productiu veure aquest medi ambient no com quelcom "natural" sinó com a una formació socioecològica feta, només per exemplificar, de sòl i drets de propietat, d'estratificació racial i d'hidrografia. En aquest sentit, més que explorar com els immigrants van domesticar o modelar el medi ambient, sembla més útil veure com els immigrants van esdevenir part d'aquelles socioecologies a través del seu treball, la seva cultura i els seus cossos.

7.- En un article va exposar que, si s'estudia el medi ambient des de la perspectiva del conflicte, se'l pot veure i entendre millor. En pot posar alguns exemples?

L'any 2008 vaig publicar un article a *Left History* amb el títol "*Seeing like a protestar. Nature, power, and environmental struggles*", en el qual proposava l'estudi dels conflictes ambientals com una eina metodològica per a una agenda de recerca d'història ambiental més precisa. En aquell article defensava que "podem veure i entendre millor el medi ambient si el mirem a través de les lents del conflicte". El meu argument és que una aproximació basada en el conflicte pot revelar precisament l'embolic entrelaçat de les ecologies del poder de les quals he estat parlant més o menys durant tota aquesta entrevista. En aquell article oferia dos exemples per il·lustrar aquest argument. Un era sobre un conflicte forestal que va succeir a Itàlia a la dècada de 1860. Mirar el bosc a través del conflicte no només il·luminava els temes socials habituals (classe, gènere, poder, propietat, etc.) sinó també les complexes ecologies d'aquell bosc. Arbres, pastures, aigua, caça, fusta, i fruits silvestres... el fet que un bosc és totes aquestes coses i molt més esdevé visible quan mirem el bosc a través dels ulls dels que lluiten per ell. Tanmateix, més que només això, els conflictes ambientals fan de pedra de toc, destapant el que

normalment queda ocult en el paisatge. I en exposar el poder en la natura, els conflictes no són només dispositius de gravació passius sinó que en realitat produeixen nous paisatges i noves relacions socioecològiques. El cas de les lluites per la justícia ambiental pot ser un bon exemple aquí. El conflicte revela característiques ecològiques d'altra manera desapercebudes (contaminació, fluxos, relacions metabòliques, transformacions bioquímiques, etc.), que no són independents de les relacions de poder ni de les estructures socials; però en representar el conflicte, es poden produir noves socioecologies amb l'objectiu de redissenar tant les jerarquies del poder com els seus resultats ecològics.

8.- Des de l'any 2013, és director de l'*Environmental Humanities Laboratory* del *KTH Royal Institute of Technology* a Estocolm. Què ens podria dir sobre les Humanitats Ambientals?

Les humanitats ambientals són un camp creixent a tot arreu, però especialment als EUA i Austràlia. Atès que és un àmbit en desenvolupament, estic bastant content de dir que no hi ha una definició única, oficial o definitiva. Com algú va dir una vegada, "Deixeu que floreixin mil flors". La meua visió de les humanitats ambientals és una arena post-disciplinària -no una disciplina *per se*- en què acadèmics, artistes, professionals i activistes poden trobar-se amb l'ambició d'abordar problemes socials o, en altres paraules, practicar humanitats socials rellevants. Comprimites entre el canvi climàtic i la societat post-veritat, les humanitats poden oferir una contribució crucial a la present crisi multifacètica, no tant perquè puguin traduir la ciència a un llenguatge més agradable, sinó perquè poden abordar el mateix centre d'aquesta crisi, que és humana. L'escriptora de ciència ficció Ursula LeGuin va dir una vegada que la crisi més dramàtica que estem vivint actualment és una crisi d'imaginació. Algú altre va dir que avui dia és més fàcil imaginar la fi del món que la fi del capitalisme. Aquesta és la raó per la qual necessitem les humanitats ambientals: perquè necessitem noves narratives per entendre el present i imaginar futurs alternatius. El que més m'encanta de les humanitats ambientals és -i estic utilitzar el singular precisament perquè ho veig com un escenari- el seu caràcter experimental i creatiu. Com a director de l'*Environmental Humanities Laboratory* he gaudit de la possibilitat d'experimentar amb formats inusuals, empenyent les fronteres de la disciplina acadèmica (em refereixo tant a les àrees disciplinàries del saber com al disciplinat cos de convencions que regulen i limiten la nostra feina com a acadèmics). Podria mencionar aquí l'increïble experiència de [Anthropocene Cabinet of Curiosities Slam](#) que va desencadenar la creativitat dels estudiosos en pensar més enllà de les seves maneres habituals de produir i reproduir el coneixement. També vam acollir a Estocolm [SAF, Stories of the Anthropocene Festival](#), on des d'un record per les espècies extingides fins a un viatge teatral des de l'esclavitud fins a *Black Lives Matter* vam explorar el potencial de sabotejar les narratives dominants amb el poder de la narració contrahegemònica. Del 2 al 6 d'octubre de 2017 vam acollir una escola intensiva en [Public Environmental Humanities](#): 40 investigadors, periodistes, artistes i activistes, vinguts d'arreu del món, es van trobar a Estocolm per discutir sobre intervencions innovadores i creatives que puguin transformar la societat i proporcionar noves visions per afrontar la present crisi ambiental. Durant l'escola vam tenir, per exemple, un vespre amb un escriptor i una productora teatral i actriu que van presentar llur treball sobre biografies tòxiques de treballadors i resistència indígena a la repressió i la marginació. De fet, a l'EHL exercim les humanitats ambientals com

una estratègia alliberadora i emancipadora. Després de tot, el nostre lema és “Indisciplinant les Humanitats des de 2013”.

Judit Gil Farrero

Centre d'Història de la Ciència (CEHIC)

Universitat Autònoma de Barcelona

juditgil@gmail.com

Referències

[View low-bandwidth version](#)